

Sygn. akt II CSK 154/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 stycznia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)
SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)
SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa W. P.

przeciwko T.

Spółce Akcyjnej w Ł.

o ustalenie i zobowiązanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 19 stycznia 2017 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 22 października 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok w części zawierającej rozstrzygnięcie w punkcie I (pierwszym) podpunkt 2) i 3) oraz w punkcie II (drugim) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo o zobowiązanie, zobowiązując pozwaną Spółkę do złożenia oświadczenia woli, że nabywa ona od powoda, jako akcjonariusza mniejszościowego, 151.165 akcji imiennych, w celu umorzenia, za cenę odkupu w kwocie 1.561.534,45 zł. Sąd ten umorzył postępowanie w zakresie roszczenia o ustalenie, że powód jest uprawniony do żądania zawarcia umowy z pozwaną Spółką o przymusowy odkup akcji.

Apelację pozwanej Spółki, zaskarżającej ten wyrok w części uwzględniającej powództwo, uwzględnił Sąd Apelacyjny wyrokiem reformatoryjnym w ten sposób, że w pkt 2 sentencji oddalił powództwo w pozostałej części, tj. w przedmiocie żądania zobowiązania pozwanej Spółki do złożenia oświadczenia woli o nabyciu akcji od powoda, oraz zasądził w pkt 3 sentencji od powoda na rzecz pozwanej koszty postępowania.

Sąd odwoławczy zaaprobował ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, przyjmując je za własne.

Podzielił stanowisko Sądu I instancji, że termin miesięczny określony w art. 418¹ § 5 k.s.h. jest terminem zawitym, o czym przesądza użyty w przepisie zwrot, że ograniczone nim uprawnienie wygasa. Stwierdził, że upływ terminu zawitego pozbawia wierzyciela przysługującego mu prawa, a uprawnienie to wygasa ex lege, co Sąd bierze pod uwagę z urzędu.

W ocenie Sądu odwoławczego, chociaż wygaśnięcie uprawnień do żądania odkupu akcji wskutek upływu terminu przewidzianego w art. 418¹ § 5 k.s.h. będzie mogło budzić wątpliwości z punktu widzenia klauzul generalnych, to nie jest dopuszczalna ocena skutku upływu terminu określonego w art. 418¹ § 5 k.s.h. świetle art. 5 k.c.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny stwierdził, że wskutek niezachowania przez powoda terminu zawitego z art. 418¹ § 5 k.s.h. jego roszczenie o odkup akcji wygasło, niezależnie od zawinienia powoda, a nie jest dopuszczalna ocena skutku

upływu tego terminu w świetle art. 5 k.c. Reasumując, Sąd ten uznał, że roszczenie powoda o odkup akcji wygasło wskutek upływu terminu z art. 418¹ § 5 k.s.h., a brak jest podstaw do zniweczenia skutków tego wygaśnięcia przez zastosowanie art. 5 k.c.

Uznając, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie co do zasady, Sąd odwoławczy konsekwentnie uznał za zbędną potrzebę dokonywania oceny zarzutu błędnego ustalenia ceny odkupu akcji jako w tej sytuacji bezprzedmiotowej.

Skargą kasacyjną powód zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w punktach I.2 i 3, tj. w części oddalającej jego powództwo i zasądzającej od niego koszty postępowania.

Skarżący podniósł zarzuty mieszczące się w ramach obu podstaw kasacyjnych. Zarzucił naruszenie art. 316, art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 i art. 382 k.p.c., wskutek braku odniesienia się do istoty żądania powoda nakazania pozwanej złożenia oświadczenia woli i pominięcia oceny skutków prawnych oświadczenia pozwanej o uznaniu prawa powoda do żądania przymusowego odkupu akcji imiennych i uznania ceny akcji podlegających odkupowi na kwotę 1.561.534,45 zł, złożonego przed upływem miesiąca od daty odbycia Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej powód zarzucił niewłaściwą wykładnię art. 418¹ § 5 k.s.h., wskutek uznania, że określony w nim termin jest terminem zawitym, w następstwie upływu którego roszczenie wygasło, mimo że dokument akcji, choć z brakiem pieczęci, został przez powoda złożony w dniu 4 lutego 2009 r.

Zarzut naruszenia art. 5 k.c. wskutek jego niezastosowania uzasadniono odmową co do zasady zastosowania tego przepisu do terminów zawitych.

Z kolei zarzuty naruszenia art. 61 k.c. oraz art. 65 § 1 k.c. uzasadniono brakiem uwzględnienia skutków prawnych złożonego przez spółkę oświadczenia woli z dnia 21 lipca 2009 r., uznającego uprawnienie powoda do żądania przymusowego odkupu akcji oraz wskazującego cenę ich odkupu.

W uzasadnieniu skargi powód wywodzi, że obowiązek odkupu akcji przeszedł na pozwaną Spółkę z dniem odbycia walnego zgromadzenia, tj. z dniem 30 czerwca 2009 r. (art. 418¹ § 5 k.s.h.) z obowiązkiem zawarcia stosownej umowy w terminie 3 miesięcy. Możliwość powtórzenia procedury z art. 418¹ k.s.h. oznacza, że pomimo upływu wskazanego w nim terminu przewidziane w nim prawo nie wygasa, a więc bezpodstawnym jest przyjęcie, że termin wskazany tym przepisem jest terminem zawitym, wywodzi skarżący.

Powód wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i orzeczenie co do istoty sprawy, ewentualnie o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

Pozwana Spółka w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie skargi i o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego we wskazanej kwotowo wysokości.

W uzasadnieniu odpowiedzi pozwana wywodzi m.in., że termin z art. 418¹ § 5 k.s.h. jest terminem zawitym, ograniczającym w czasie możliwość realizacji uprawnienia materialnoprawnego, którego upływ niweczy prawo do żądania przymusowego odkupu akcji jedynie w ramach rozpoczętej konkretnej procedury, której nie można kontynuować.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na obecnym etapie postępowania materią sporną jest istnienie obowiązku pozwanej nabycia akcji powoda i nakazanie jej złożenia stosownego w tym przedmiocie oświadczenia. Natomiast rozstrzygnięcie o żądaniu ustalenia, że powód, jako akcjonariusz mniejszościowy, jest uprawnionym do żądania nabycia przez spółkę jego akcji zostało już dokonane korzystnym dla powoda wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2012 r. (II CSK 56/12).

Z niezmienionych i przyjętych za własne przez Sąd Apelacyjny ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego wynika, że powód zgłosił na podstawie art. 418¹ § 1 k.s.h. żądanie przymusowego odkupu jego akcji w dniu 1 grudnia 2008 r., a w dniu 21 stycznia 2009 r. wniósł o podjęcie w tym przedmiocie uchwały przez uprawniony organ pozwanej. Z kolei w dniu 4 lutego 2009 r. powód złożył pozwanej dokument w postaci odcinka zbiorowego określonych akcji imiennych, który to dokument

bezsprene pozbawiony był wówczas odcisku pieczęci pozwanej Spółki. W dniu 30 czerwca 2009 r. Walne Zgromadzenie pozwanej nie podjęło uchwały o przymusowym odkupie akcji powoda, a to wobec braku wymaganej większości głosów do podjęcia tej uchwały. W dniu 14 lipca 2009 r. powód wezwał pozwaną na podstawie art. 418¹ § 4 k.s.h. do wykonania obowiązku zawarcia z nim umowy nabycia akcji. Pozwana najpierw pismem z dnia 21 lipca 2009 r. oświadczyła, że obowiązek odkupienia akcji przeszedł na nią, by następnie w dniu 2 kwietnia 2010 r. poinformować powoda, że nie zawrze umowy o przymusowym odkupie akcji, podnosząc m.in. brak na dokumencie akcji odcisku pieczęci Spółki zgodnie z wymogiem określonym w art. 328 § 2 k.s.h.

Powód dnia 14 czerwca 2010 r. wezwał pozwaną do usunięcia tego braku odcisku pieczęci, po czym wytoczył powództwo o zobowiązanie pozwanej do opatrzenia dokumentu akcji odciskiem pieczęci pozwanej i wydanie mu prawidłowo uzupełnionego dokumentu, który to spór sądowy zakończył się w rezultacie uwzględnieniem powództwa wspomnianym już wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2012 r.

W tym stanie rzeczy, na obecnym etapie postępowania spór sprowadził się do oceny, czy obowiązek pozwanej, wynikający z mocy art. 418¹ § 4 k.s.h., nabycia akcji akcjonariusza mniejszościowego wygasł w następstwie uchybienia przez tegoż akcjonariusza mniejszościowego terminowi określonymu w art. 418¹ § 5 k.s.h. do złożenia w spółce dokumentu akcji.

W piśmiennictwie wskazuje się na kilka funkcji czynności złożenia dokumentów akcji podlegających przymusowemu odkupowi, a mianowicie m.in. zmanifestowania chęci skorzystania z uprawnienia z art. 418¹ § 1 k.s.h. i istnienia legitymacji podmiotu żądającego wszczęcia procedury odkupu.

Brak pieczęci na dokumencie akcyjnym skutkuje formalną nieważnością tego dokumentu akcyjnego (art. 328 § 2 i § 4 k.s.h.), co jednak nie jest równoznaczne z pozbawieniem akcjonariusza dysponującego takim dokumentem uprawnienia do realizacji praw z akcji jako jego praw udziałowych. Sama formalna nieważność dokumentu akcyjnego, spowodowana jego wadliwością, nie pozbawia akcjonariusza jego praw udziałowych i co za tym idzie ma on nadal roszczenie do

Spółki o wydanie nowego, prawidłowego już dokumentu akcyjnego na podstawie art. 357 § 1 k.s.h., z którego to uprawnienia powód skutecznie zresztą skorzystał, chociaż dopiero w postępowaniu sądowym, zakończonym wyrokiem Sądu Najwyższego.

Brak obligatoryjnego z mocy art. 328 § 1 i § 2 k.s.h. składnika treści dokumentu akcyjnego jedynie ogranicza czasowo możliwość akcjonariusza wykonywania na podstawie takiego dokumentu praw udziałowych, do czasu usunięcia tego braku poprzez wydanie akcjonariuszowi przez Spółkę dokumentu niewadliwego, ale nie pozbawia takiego akcjonariusza uprawnienia do wykonywania swoich praw udziałowych. Innymi słowy, akcjonariusz posiadając nieważny dokument akcyjny spowodowany jego brakiem formalnym nadal zachowuje status akcjonariusza i nadal jest uprawnionym do wykonywania praw z akcji, także określonych w art. 418¹ § 1 i § 4 k.s.h., a ograniczeniu ulegają tylko możliwości wykazania przez niego tych uprawnień.

Dochodzone przez powoda roszczenie jest żądaniem nakazania pozwanej złożenia oznaczonego oświadczenia woli w wykonaniu wynikającego z art. 418¹ § 4 k.s.h. obowiązku pozwanej nabycia akcji powoda, od wykonania którego to obowiązku pozwana uchyła się z powołaniem na uchybienie terminowi z art. 418¹ § 5 k.s.h.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym tę sprawę podziela prezentowane w piśmiennictwie stanowisko o pilnej potrzebie wyraźnego, niebudzącego wątpliwości uregulowania w art. 418¹ k.s.h. konsekwencji prawnych niezłożenia przez akcjonariuszy mniejszościowych ważnych dokumentów akcji w terminie wymaganym przez art. 418¹ § 5 k.s.h. Wobec braku obecnie w ustawie stanowczego przesądzenia konsekwencji prawnych uchybienia wspomnianemu terminowi miesięcznemu, przy uwzględnieniu ratio legis wprowadzenia instrumentu przymusowego odkupu akcji w art. 418¹ § 1 k.s.h., trafnie przyjmuje się w piśmiennictwie, że w czasie trwania całej procedury zainicjowanej przez mniejszościowego akcjonariusza, to on powinien decydować o tym, czy jego akcje mają być objęte przymusowym odkupem, czy też nie mają być objęte tym odkupem, bo chce on nadal pozostać w Spółce. Jeżeli więc akcjonariusz uchybia

miesięcznemu terminowi do wykonania obowiązku złożenia w spółce ważnego dokumentu akcji, to w piśmiennictwie trafnie przyjęto, że nie można wówczas automatycznie przyjmować, iż zachodzi bezskuteczność jego wcześniejszego żądania odkupu akcji.

W konsekwencji zasadnym okazał się zarzut niewłaściwej wykładni art. 418¹ § 5 k.s.h. przez uznanie określonego w nim terminu miesięcznego jako terminu zawitego, pomimo, że Sąd Apelacyjny nieco wcześniej przekonywająco stwierdził (s. 18 uzasadnienia), że o kwalifikacji terminu jako zawitego przesądza zawarty w przepisie zwrot, iż temporalnie ograniczone nim roszczenie majątkowe, jak i inne uprawnienie wygasa w razie uchybienia temu terminowi. Takiego skutku prawnego uchybienia terminowi miesięcznemu z art. 418¹ § 5 k.s.h. nie zastrzegł ustawodawca, ponieważ określony tym przepisem termin nie jest temporalnym ograniczeniem realizacji czyjegokolwiek roszczenia majątkowego czy innego uprawnienia, a zakreśla jedynie czasowe ramy realizacji określonego w nim obowiązku akcjonariuszy mniejszościowych. Terminowego ograniczenia realizacji tego obowiązku z art. 418¹ § 5 k.s.h. nie można jednak utożsamiać ani z wykonywaniem samego uprawnienia akcjonariusza mniejszościowego wynikającego z art. 418¹ § 1 k.s.h. i nieograniczonego w tym przepisie żadnym terminem, ani też z jego uprawnieniem żądania na podstawie art. 64 k.c. stwierdzenia przez sąd obowiązku pozwanej do złożenia oznaczonego oświadczenia woli, który to obowiązek pozwanej, a nie powoda, określony został 3-miesięcznym terminem jego wykonania przez pozwaną na podstawie art. 418¹ § 4 k.s.h.

Konsekwencją braku podstaw do kwalifikowania miesięcznego terminu z art. 418¹ § 5 k.s.h. jako terminu zawitego jest co najmniej przedwczesna odmowa Sądu Apelacyjnego dokonania oceny zasadności dochodzenia przez powoda roszczenia w płaszczyźnie czynienia ze swego prawa użytku, który byłby sprzeczny z klauzulami określonymi art. 5 k.c. Dochodzone przez powoda roszczenie jest roszczeniem o stwierdzenie obowiązku danej osoby (pozwanego) do złożenia oznaczonego oświadczenia woli (art. 64 k.c.). Czynienie przez powoda użytku z takiego jego prawa może i powinno podlegać ocenie Sądu, z uwzględnieniem wszystkich okoliczności stanu faktycznego tej sprawy, a więc także i uprzedniego

przyznania przez pozwaną, pismem z dnia 21 lipca 2009 r., istnienia jej obowiązku odkupu akcji powoda, a następnie odmowy pozwanej wykonania tego obowiązku z powołaniem się na wadliwość dokumentu akcyjnego wystawionego przez tę pozwaną.

Zasadność wskazanych wyżej zarzutów skargi kasacyjnej wymaga ponownego rozpoznania sprawy w płaszczyźnie samej oceny zasadności zgłoszonego powództwa, co może nie wykluczać ewentualnej potrzeby ustalenia ceny odkupu akcji, której dokonania zaniechał Sąd Apelacyjny wobec dokonanej oceny powództwa jako niezasługującego na uwzględnienie co do zasady.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

jw

r.g.